

Kérdőíves felmérés a fordítói, a lektori és az utószerkesztői kompetencia megítéléséről a fordítóiparban

Sulyok Kamilla

ELTE BTK, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Fordítástudományi Doktori Program

E-mail: sulyok.kamilla@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-9212-8832>

Absztrakt: Napjainkban a gépi fordítás a fordítóipar egyre megkerülhetetlenebb tényezője, kutatási témaként éppúgy, mint fordításoktatói kihívásként. Kevés szó esik azonban arról, hogyan vélekednek a fordítóipari szereplők a fordítási, az utószerkesztési és a lektorálási kompetencia viszonyáról. A szakmai közösséget megcélzó kérdőíves felméréssel ezt az űrt igyekeztem betölteni. Az eredményekből kiderült, hogy a fordítóipari szereplők véleménye sok tekintetben egységes képet alkot: bizakodók a fordítói szakma jövőjét illetően; úgy gondolják, hogy a sikeres utószerkesztéshez és a sikeres lektoráláshoz egyaránt szükséges fordítási kompetencia; az utószerkesztési kompetenciát a fordítási és/vagy a lektorálási kompetenciával részben átfedésben lévő, de önálló alkompetenciákkal bíró kompetenciának vélik, ám nincs egységes képük arról, milyen alkompetenciák tartozhatnak hozzá. Kutatásom rámutat arra is, hogy a gépi fordítás legjellemzőbb felhasználási módja a fogalmak, szegmensek tisztázása. Nem ritka azonban a fordításra kapott megbízás fordítómotor segítségével történő feldolgozása, utószerkesztése sem.

Kulcsszavak: fordítói kompetencia, utószerkesztői kompetencia, lektori kompetencia, gépi fordítás, fordítóipar

1. Bevezetés

Az embernek évezredes igénye, hogy megértsék. Kommunikálandó üzenetének megértetésére vágyik a profitnövekedést remélő, új ország felé terjeszkedő gazdag cégvezető, aki reklámkampányát fordíttatja egy általa nem beszélt nyelvre; az orvosi ellátásra szoruló menekült, aki otthonától elszakadva, idegen helyen, idegen kultúrában szorul olykor akár életmentő segítségre; de még a fontos társadalmi ügyet képviselő, idegen nyelven pályázatot beadni kényszerülő nonprofit egyesület is, amelynek megítélése és pályázati erőforrásai függhetnek attól, hogy szakszerű-

en lefordított pályázati anyagot nyújt-e be. Közös cél vezérli őket, mégpedig az, hogy üzenetüket eljuttassák a befogadó félhez. De nemcsak ez a közös bennük, hanem elmondható róluk az is, hogy nyelvi közvetítő segítségére szorúlnak. Nem mindegy ugyanakkor, milyen kompetenciákkal rendelkezik a segítő szakember, hiszen a fordítóirodai gyakorlatban is előfordul, hogy egy-egy projekttel kapcsolatban az ügyfélnek minőségbeli kifogásai akadnak.

Ahhoz azonban, hogy piacképes kompetenciákkal bíró fordítóhallgatók kerüljenek ki a fordítóképzésből, a képzőintézmények szükségszerűen fejleszteni kötelesek a hozzájuk jelentkező hallgatók kompetenciáit. Ennek a sikeres, a tőlük elvárható színvonalon történő megvalósításához elengedhetetlen, hogy tisztában legyenek azzal, milyen alkompetenciákkal szükséges rendelkeznie a fordítónak, a lektornak vagy az utószerkesztőnek a professzionális munkavégzéshez (Robin 2017). Ma már nem elég fordítói és lektori kompetenciákkal útra engedni a leendő szakembereket, a gépi fordítás elterjedése révén napról napra egyre inkább szükségesnek mutatkozik az utószerkesztési ismeretek elsajátítása is (lásd például EMT 2022). Hasonló felismerésre, de legalábbis a gépi fordítómotorok hatékonyságnövelő mivoltára juthat egy-egy hallgató is, ugyanis nem példa nélküli, hogy nem csupán a házi feladatként benyújtott fordítások, hanem a képzési követelmények teljesítéseként végzett szakdolgozati fordítás helyett is valójában utószerkesztést adnak be (Robin és Eszenyi 2022).

Az elmúlt évtizedekben számos fordítói (pl. PACTE 2003, Göpferich 2009, EMT 2022), lektori (pl. Hansen 2008, Horváth 2009, Robert et al. 2017, Robin 2018, 2022) és utószerkesztői (pl. Nitzke et al. 2019, Robert, Ureel és Schrijver 2022) kompetenciamodell látott napvilágot. A lektorálástudományi szakirodalomban nem egy példa akad a területre vonatkozó empirikus kutatásra, kevés információnk van azonban a fentnevezett kompetenciák viszonyáról. Vajon hogyan vélekedik ebben a kérdésben ma a szakma, a gyakorló fordítótól a fordítóirodai projektmenedzserig? Szükségesnek tartják-e a szakma művelői a fordítási kompetencia meglétét a sikeres lektoráláshoz vagy éppen a sikeres utószerkesztéshez? Milyen esetekben vetik be a szakemberek a gépi fordítást? A jelen kutatásban ezt a kérdéskört igyekszem körbejárni.

2. Az utószerkesztés helye a fordítástudományban

2.1. Az utószerkesztő tevékenysége és az utószerkesztés fogadtatása

A kezdeti, szabályalapú gépi fordítást az 1980-as években megjelent, a korábbi fordítások felhasználásán alapuló példaalapú és statisztikai gépi fordítási módszerek követték. Yang (2018), aki megemlíti a hibrid módszerekkel való kísérletezéseket is, rámutat, hogy az igazi áttörést a 2014-ben megjelent módszer, a neurális gépi fordítás (NMT), majd a transzformer modell megjelenése jelentette. Különösen hasznosnak bizonyult az NMT megjelenése a komplexebb morfológiájú

nyelvek, így a magyar nyelv esetében (Lesznyák 2019). Azt illetően azonban még nincs konszenzus a szakmában, hogy az utószerkesztés a fordításhoz vagy a lektoráláshoz áll-e közelebb. Szlávik (2022) a tevékenységek mibenlétét összehasonlítva, Horváth (2009) a fordítói és a lektori tevékenységet összevető táblázatát alapul véve és az utószerkesztési tevékenységekkel kiegészítve (1. táblázat) arra a megállapításra jut, hogy „minél gyengébb minőségű a nyers gépi fordítás, annál inkább megjelennek a fordításra jellemző tulajdonságok az utószerkesztésben, továbbá minél jobb minőségű a nyers gépi fordítás, annál inkább a lektorálás jellemzői dominálhatnak” (Szlávik 2022: 100). A táblázatból jól kirajzolódik, hogy az utószerkesztés egyes vonásaiban a fordításhoz (pl. szövegalkotás), más vonásaiban azonban a lektoráláshoz (pl. idegen gondolkodásmód és stílus átvétele) áll közelebb; emellett akad nem egy olyan vonás is, amelyben az utószerkesztői tevékenység mintegy ötvözi a két szerepkört (pl. lokális és globális stratégia, a célnyelvi és a forrásnyelvi szöveg mint kiindulópont megjelenése).

1. táblázat: *A fordító, a lektor és az utószerkesztő tevékenységének különbségei* (Szlávik 2022:99, Horváth 2011 alapján)

	Fordító	Lektor	Utószerkesztő
Kiindulópont	Forrásnyelvi szöveg	Célnyelvi szöveg	Célnyelvi szöveg Forrásnyelvi szöveg
Fő tevékenység	szövegalkotás; ekvivalencia-teremtés	szövegértékelés; ekvivalencia-ellenőrzés	ekvivalenciaellenőrzés; ekvivalenciateremtés; szövegalkotás
Stratégia	lokális (mondatról mondatra); alulról felfelé; mikroszint	globális (teljes szöveg); fentről lefelé; makroszint	lokális és globális; mikro- és makroszint
Az ellenőrzés módja	önellenőrzés; elnéző, megbocsátó, hibavakság	más ellenőrzése; idegen gondolkodásmód és stílus átvétele; saját szemlélet és/vagy nyelvhasználat erőltetése	géppel előállított szöveg ellenőrzése; idegen gondolkodásmód és stílus átvétele (de részben önellenőrzés, hibavakság); saját szemlélet és/vagy nyelvhasználat erőltetése
Ki végzi?	Fordító	Lektor/Fordító	Fordító

Az utószerkesztést a fordítási folyamathoz közelebb állónak vélő do Carmo és Moorkens (2020) mellett érvel, hogy a gépi fordítás javaslatai a fordítómémória, a terminológiai adatbázis és a konkordancia – mint a fordítást segítő eszközök – sorát bővítik, és ezáltal a gépi fordítás mintegy újabb bajtársul szegődik a fordító mellé. Hasonló álláspontot fogalmazott meg Teixeira (2020) is, aki az utószerkeszt-

tést a fordítómemóriák használatával állítja párhuzamba. Do Carmo és Moorkens (2020) rámutat emellett arra is, hogy az utószerkesztés megjelenése még inkább szükségessé teszi a fordítók specializálódását/szakosodását, és hogy számos tanulmány a fordítók utószerkesztéssel szembeni ellenállásáról számol be vagy azt feltételezi.

Mára elfogadottá vált az utószerkesztés (do Carmo és Moorkens 2020, Hunnect 2021), sőt egyenesen a fordítási folyamat és a fordítóipari gyakorlat szerves része lett (Nitzke et al. 2019, Hunnect 2021, ELIS 2023), ennek következtében a képzőintézmények is egyre nagyobb számban teszik képzésük részévé (do Carmo és Moorkens 2020, Robin és Eszenyi 2022, EMT 2022), noha szakmai berkekben vannak ellenzői is. Lesznyák (2019) kutatásából az is kiderül, hogy még az egyazon intézmény – az Európai Bizottság magyar nyelvi osztálya – szövegeinek fordítását végző 38 megkérdezett fordító között sincs egységes vélemény a gépi fordítás javaslatainak használhatóságát illetően.

2.2. Az utószerkesztés meghatározó tényezői

Fontos mindemellett megemlítenünk, hogy az utószerkesztés felveti a pénz, az idő és a minőség viszonyának kérdését is. A fordítási szolgáltatásokat szabályozó ISO szabvány (18587: 2017) is a hatékonyság növelését és a szűkebb időkeretet említi mint az utószerkesztést motiváló tényezőket, illetve felgyorsult világunkban magáról a fordításról is elmondható, hogy „napjainkban egyre elterjedtebb a gazdasági–piaci szemléletű minőségértékelés, amelyben a célnyelvi szöveg minősége mellett a fordítási folyamat gazdaságossága és hatékonysága is fontos szerepet játszik” (Mohácsi-Gorove 2014: 34).

Az utószerkesztés hatékonyságát ugyanakkor jelentősen befolyásolja a gépi fordítási javaslat minősége: ahhoz, hogy utószerkesztésre alkalmas legyen az adott szegmens, fontos szempont, hogy csak egyes pontokon, ne pedig sok helyen vagy nagy mértékben térjen el a forrásnyelvi szegmenstől (do Carmo és Moorkens 2020). Ellenkező esetben a leghatékonyabb döntés, amelyet a szakember meghozhat, az a javaslat törlése és a szegmens újrafordítása (do Carmo és Moorkens 2020, Lesznyák 2019). A törlésnek megvan ugyanakkor az az előnye is, hogy így fordítási kompetenciáját kényszerül aktiválni az utószerkesztő, és ezáltal a teljes szegmenst megalkotja fejben (do Carmo és Moorkens 2020). Jellemző, hogy a törlés révén néhány szót újra kell gépelni, ami nem feltétlenül baj, mert bár a DGT egyes fordítói többek között abban látják az utószerkesztés előnyét, hogy nem kell annyit gépelniük, mások a kognitív fordítási folyamat részének tekintik, ezáltal jobban a sajátjuknak érezhetik a szöveget. Ez azért is üdvös, mert okkal remélhetjük, hogy a szöveget behatóbban ismerő szakember (Lesznyák 2019) – legyen az fordító, lektor vagy utószerkesztő – jobb minőségű végeredményt produkál.

Az idő ugyancsak fontos szerepet tölt be az utószerkesztési megbízások esetében (Kóbor 2023), hiszen nem csupán a határidő rövidege meghatározó tényező, de ahhoz, hogy az utószerkesztés hatékony munkafolyamat legyen, az utószerkeszt-

tőnek gyorsan el kell tudnia dönteni, hogy felhasználja-e a gépi fordítási javaslatot. A gyors döntéshozás révén egyébként az utószerkesztés a lektoráláshoz áll közelebb (do Carmo és Moorkens 2020), valamint a gépi fordítási javaslatok elolvasása és az esetleges törlések miatt általánosságban elmondható, hogy a lektoráláshoz hasonlóan több olvasással jár, mint írással (ibid.). Megfelelő utószerkesztési kompetencia híján tehát az utószerkesztés egyenesen kontraproduktív is lehet, nem csak a minőséget, hanem az időt tekintve is, hiszen rossz minőségű utószerkesztési javaslatok esetében a nem megfelelő kompetenciákkal rendelkező szakember esetleg nem hozza meg kellően gyorsan azt a döntést, hogy törli a szegmenst, és újrafordítja, ami a munkafolyamat hatékonyságának csorbulását eredményezheti.

Mindezzel számos új kutatási terület és kérdés kínálkozik a fordítástudomány számára, noha do Carmo és Moorkens (2020) rámutat az utószerkesztés kutatásának nehézségére, kiemelve, hogy a gépi fordítómotorok által létrehozott hibák reprodukálását számos tényező befolyásolja, kezdve az alkalmazott nyelvpártól a használt fordítómotorig. A DGT és az ELTE közös kutatócsoportja valódi fordítási projektek kiértékelésével folyamatban lévő kutatásában például azt vizsgálja, hogy szükség van-e az utószerkesztett gépi fordítás lektorálására (Robin et al. 2023). Nitzke (2023) pedig döntési fa modelljét frissíti aktuális kutatásainak eredményeként. Azonban – amint arra Lesznyák (2019) is felhívja a figyelmet –, a gyakorló szakemberek utószerkesztésről alkotott véleménye jelenleg kevésbé kutatott területnek számít. Két viszonylag friss kutatást mégis fontos megemlítenünk: a Hunnect 2021-ben a hazai szakmai közönség gépifordítás-használati szokásait mérte fel, a nemzetközi szintén pedig az ELIS 2022-es tapasztalatokra és 2023-as elvárásokra vonatkozó kutatása említésre méltó.

2.3. Korábbi felmérések

A Hunnect Kft. 2021-es felmérésében a gépi fordítás és a gépi fordítások utószerkesztésének elfogadottságát és elterjedtségét vizsgálta. A hazai viszonyokat vizsgáló kutatásból kiderül, hogy a válaszadók 15%-a nincs tisztában a használt gépi fordítási találatok eredetével és, hogy az utószerkesztés a hazai szakmai közösség számára a fordításnál és a lektorálásnál egyaránt kevésbé vonzó feladat, amelynek előnyét főleg a munka felgyorsításában és a gondolkodás elindításában látják, hátrányaként pedig jellemzően a minőséget és a gép által vétett hibák tipológiáját tartják számon; ezért jelentős részük „egy munkaigényes lektorálással egyenértékű feladatnak látja az utószerkesztést”. A felmérésből az is kiderül, hogy meglepő módon a válaszadók legalább 13%-a elhagyná a fordítói pályát, amennyiben csak utószerkesztési megbízásokra számíthatna a jövőben. Ha ezt párhuzamba állítjuk a fordítandó szövegek iránti növekvő igényvel, mindez egyben azt is jelenti – amint arra maguk a szerzők is felhívják a figyelmet –, hogy nagy szükség lesz az utánpótlásra.

Az EUATC (European Union of Associations of Translation Companies) szervez 2013-ban indította útjára az ELIS (European Language Industry Survey) éves nemzetközi felmérést, amelyet már csak mérete miatt is meg kell említenünk, hi-

szen az ELIS 2023 eredményei 1164 kitöltő válasza alapján, ebből 636 kitöltő szabadúszó fordító. Az átfogó kérdőív kérdései nem csupán a szabadúszó fordítók helyzetére terjednek ki és véleményét hivatottak felmérni, hanem általában véve a piaci trendeket, elvárásokat, aggodalmakat és kihívásokat vizsgálják. Az utószerkesztés továbbra is a fordítóipar fő trendjei közé tartozik, hiszen az adatok alapján – akárcsak a 2021-es évre vonatkozó, 2022-ben közzétett felmérésben – az látszik kirajzolódni, hogy egyre több az utószerkesztési megbízás (és történik mindez a fordítás rovására). Érdekes ugyanakkor, hogy az utószerkesztési megbízások okozta stressz nem nőtt jelentősen a korábbi felméréshez képest. Itt ugyancsak megjelenik az árazás kérdése, lévén hogy a megbízásaik árazásával elégedetlen szabadúszó fordítók egy része az utószerkesztés térnyerését látja az elégedetlensége forrásának. A kutatásból kiderül, hogy ez egyben azt is jelenti, hogy nagyobb mennyiségű, ám kevésbé érdekes megbízást vállalnak el, ami nyilvánvalóan megnehezíti a megfelelő munka–magánélet egyensúly elérését és az élethosszig tartó tanulás megvalósítását. Érdekességként megemlítendő még, hogy a mesterséges intelligencia inkább kihívásként, mint új lehetőségek megtestesítőjeként jelenik meg, ami a szerzők szerint – és ezzel egyet kell értenünk – fakadhat abból, hogy a ChatGPT és a hasonló, mesterséges intelligencián alapuló alkalmazások nem feltétlenül pozitív kontextusban jelennek meg a fórumokon és a médiában.

3. A kutatás ismertetése

Feltáró kutatásomban online kérdőívet alkalmaztam, amellyel elsődlegesen arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a fordítóipari szereplők hogyan vélekednek a fordítói, a lektori és az utószerkesztői kompetenciáról és azok viszonyáról. A kérdőív összeállítását követően annak hangos gondolkodtatás útján történő validálására került sor (lásd Eszenyi 2022)¹. A szakmai közönség körében végzett kérdőíves kutatásban az adatközlők önkéntes és anonim módon vettek részt. Az összesen 19 kérdésből álló kérdőív kitöltése körülbelül 15 percet vett igénybe. A könnyebb feldolgozhatóság érdekében az adatok begyűjtését azok Excel-fájlokba rendezése, összesítése és elemzése követte.

3.1. Résztvevők

Míthogy kutatásom célközönségét a szakmai közösség (gyakorló szakemberek, fordítóipari szakemberek, hallgatók, oktatók, kutatók) tagjai alkották, a kérdőíves felmérésben való részvételtől szóló felhívást a Szabadúszó Fordítók és Tolmácsok Egyesülete (SZOFT) Facebook-csoportjában, az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszék alumni levelezőlistáján, valamint a Fordítók és tolmácsok szakmai cso-

¹ Ezúton is köszönöm a segítséget a kérdőív validálásában segédkező kollégáimnak.

portja nevű facebookos szakmai közösségben tettem közzé. Összesen 115 fő töltötte ki a kérdőívet, és vett részt a kutatásban, így a remélt 100 fős kitöltési célt nem csupán elérni, meghaladni is sikerült.

Minthogy a Facebook-csoportok esetében az algoritmus és a csoporttagok változó mértékű aktivitása révén nehéz biztosan megállapítani az így ténylegesen elérhető közönség létszámát, valamint a tényleges válaszadási arányt, viszonyítási alapként egy korábbi kutatás említhető meg. A Hunnect (2021) kutatásában 150 fő vett részt, így a hasonló közönséget célzó felméréssel összevetve megállapítható, hogy a kutatásom a maga 115 kitöltőjével hasonlóan jelentősnek mondható.

3.2. A felmérés kérdései

Az összesen 19 kérdésből álló kérdőívben (ld. Függelék) egyaránt szerepelt feleletválasztós, többszörös válaszadási lehetőséget biztosító és röviden kifejezhető nyílt kérdés is (Eszenyi 2022).

A kérdőív első fele (1–11. kérdés) az általános demográfiai adatokra koncentrált (kor, nem, végzettség), azon belül is a 3–8. kérdés a válaszadó fordítóiparban betöltött szerepét segítette meghatározni, lehetőséget hagyva annak tisztázásra, ha a kitöltő egyszerre vesz részt például gyakorló szakemberként és oktatóként is a fordítóiparban. A következő három (9–11.) kérdés azt vizsgálja, hogy a kitöltő milyen gyakorisággal végzi a kutatásom középpontjában álló tevékenységeket: fordítást, utószerkesztést és lektorálást, tehát ezek a kérdések a kutatás résztvevőinek tapasztalatát hivatottak felmérni.

A kérdőív második fele (12–19. kérdés) a válaszadók szakmai kérdésekben elfoglalt álláspontjára koncentrált. A gépi fordításról szóló kutatások elengedhetetlen elemeként a 12. kérdéssel arra kerestem a választ, hogy a kérdőívet kitöltők szoktak-e gépi fordítómotort használni munkájuk során; ezzel szorosan összefügg a 13. kérdés, mely azt tisztázza (feleletválasztós és nyílt végű kérdés formájában), hogy kérdőívem kitöltői mely esetekben hívják segítségül valamelyik fordítómotort. Mivel kutatásom középpontjában a kompetencia áll, arra is kíváncsi voltam, hogy a különböző csoportok hogyan vélekednek a fordítási kompetencia és az utószerkesztési kompetencia, a fordítási kompetencia és a lektorálási kompetencia, valamint a lektorálási és az utószerkesztési kompetencia viszonyáról: szükséges-e fordítási kompetencia egyik (14. kérdés) és másik (15. kérdés) tevékenység sikeres megvalósításához; beszélhetünk-e külön utószerkesztői kompetenciáról (16. kérdés)? Arra is kíváncsi voltam, milyen kompetenciaelemeket tekintenek a kitöltők utószerkesztés-specifikus kompetenciának. A 17. kérdést ezért nyílt végű válaszlehetőség formájában, saját szavaikkal válaszolhatták meg. Végezetül többszörös válaszadási lehetőséget biztosító kérdéssel vizsgáltam, hogy a kérdőívem kitöltői szerint mely esetekben szükséges az utószerkesztett szöveget lektorálni (18. kérdés), és hogy vélekedésük szerint szükség lesz-e a jövőben fordítókra (19. kérdés).

A kérdőív korlátjának tekinthető, hogy nem kérdeztem rá a kitöltők nyelvkombinációjára mint a különböző kompetenciákról és viszonyukról alkotott vélemény

szempontjából irreleváns tényezőre, habár egyes nyelvkombinációk esetében jellemzőbb lehet az utószerkesztés. Hiányosságként említendő továbbá, hogy bár a kérdések között szerepel a válaszadók tapasztalatára vonatkozó kérdés (lásd a különböző tevékenységek gyakoriságára vonatkozó kérdéseket), az nem derült ki, hogy az egyes kitöltők pontosan hány év tapasztalattal rendelkeznek. Elképzelhető ugyanis, hogy a nagyobb tapasztalattal bíró szakemberek másként vélekednek egyes, a kutatásom tárgyát érintő kérdésekben.

3.3. Eredmények

Az alábbiakban ismertetem az online felmérés kérdéseire adott válaszokat, és megkísérlek következtetéseket levonni a kapott válaszokból.

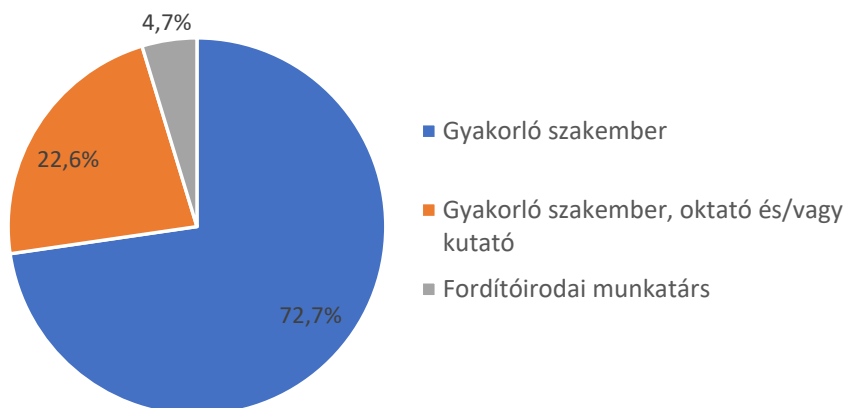
Az első, a kitöltők korát vizsgáló kérdésből kirajzolódik, hogy a legfiatalabb kitöltő 23, a legidősebb 75 éves, valamint hogy a többség (79%) 26 és 50 év közötti.

A második kérdésre adott válaszokból kiderült, hogy a fordítói szakmában egyébként jellemző módon (Pym et al. 2012; ELIS 2023) a kérdőív kitöltői körében is a nők vannak nagyobb számban: a kitöltők 22,6%-a férfi, 77,4%-a nő.

A válaszadók fordítóiparban betöltött szerepét vizsgáló 3–8. kérdésből több érdekesség is kitűnik. A kitöltők 92,2%-a rendelkezik fordítói végzettséggel (80%) vagy folytat tanulmányokat (12,2%), csupán 7,8% (9 kitöltő) akad, aki úgy részese a fordítóiparnak valamilyen szerepkör(ök)ben, hogy nem rendelkezik szakirányú végzettséggel (ld. 7/1986. (VI. 26.) MM rendelet).

A 4–11. kérdés elemzésekor azokat a kitöltőket, akik tanulmányokat folytatnak, de nem dolgoznak gyakorló szakemberként, kizártam az elemzésből – hiszen tanulmányom célja a gyakorló szakemberek egyes kérdésekben foglalt álláspontjának felmérése volt –, akárcsak azokat, akik bár rendelkeznek végzettséggel, nem végeznek sem fordítást, sem utószerkesztést, sem lektorálást. Emiatt ezen elemzések esetén a teljes minta 103 főből áll. Gyakorló szakembernek számítottam ugyanakkor azokat a kitöltőket, akik tanulmányokat folytatnak és gyakorló szakemberként tevékenykednek. Ugyanezen elemzéshez nem számítottam külön kategóriának azokat a kitöltőket, akik gyakorló szakemberként és fordítóirodai munkatársként dolgoznak, ők mind a gyakorló szakember kategóriába lettek besorolva. A kérdőívet kitöltők körében a legnagyobb arányban (72,7%) az jellemző, hogy kizárólag gyakorló szakemberként dolgoznak. 22,6% van jelen a piacon egyszerre gyakorló szakemberként, oktatóként és/vagy kutatóként, míg 4,7% fordítóirodai munkatársként tevékenykedik.

1. ábra: Válaszadói profilok

Homogenitást mutat azon kitöltők száma, akik oktatóként tevékenykednek, ugyanis mindazon 23 kitöltőről (21,5%), aki foglalkozik fordítás és/vagy tolmácsolás oktatásával, elmondható, hogy gyakorló szakemberként is részt vesz a fordítóipar életében, így elmondható, hogy a hazai képzések valóban gyakorlatorientáltak. Közülük hárman emellett kutatást is folytatnak, egy kitöltő pedig nem csupán gyakorló szakemberként és fordítóirodai munkatársként, de oktatóként és kutatóként is végzi munkáját. A válaszadói profilokból az is egyértelműen megállapítható, hogy azon szakemberek, akik kutatással foglalkoznak, nem feltétlenül oktatnak is, hiszen a hat (5,6%) kutatással foglalkozó kitöltő közül négyen (3,7%) foglalkoznak oktatással is. Megjegyzendő azonban, hogy a kérdőívet kitöltő, kutatással foglalkozó szakemberek elenyésző száma miatt ez az adat nem tekinthető reprezentatívnak, így messzemenő következtetések levonására nem alkalmas.

A kérdőív kitöltőinek tapasztalatára vonatkozó kérdésekre (9–11.) adott válaszok arról vallanak, hogy a gyakorló szakemberek körében a fordítás meglehetősen rendszeres tevékenységnek számít (83,5% végzi rendszeresen), az utószerkesztés és a lektorálás gyakorisági eloszlása azonban jóval egyenletesebb (lásd 2. táblázat). Érdekes, hogy az utószerkesztés a legtöbb kitöltő munkavégzésére nem jellemző (36,9%), noha alig nagyobb arányban, mint ahány esetben rendszeres (34,9%) munkavégzési forma.

Az adatokból látható, hogy bár az utószerkesztés egyre inkább jelen van a fordítóipar életében, a kérdőívet kitöltők körében a lektorálás (42,7%) még mindig rendszeresebb megbízási forma, mint az utószerkesztés (34,9%). Látható az is, hogy a lektorálást (42,7%) rendszeresen végzők jelentősen kisebb arányt tesznek ki, mint a fordítást (83,5%) rendszeresen végzők, ami arra enged következtetni, hogy nem minden fordító lektor (Robin 2015; Hansen 2009), noha az újabb kompetenciamodellek (pl. EMT 2022) szerint a fordítónak lektorálnia is tudnia kell. Ugyanez elmondható az utószerkesztés vonatkozásában is.

24 kitöltő (23,3%) esetén mondható el, hogy az utószerkesztés és a lektorálás gyakoriság szempontjából ellenpólust képvisel, tehát munkavégzésükre vagy nem jellemző az utószerkesztés, míg rendszeresen végeznek lektorálást (14 kitöltő), vagy nem jellemző a lektorálás, míg rendszeresen végeznek utószerkesztést (10 kitöltő). Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a lektorálás még mindig jellemzőbb munkavégzési forma, ami mögött talán a kitöltők preferenciája állhat, e tekintetben azonban csak feltételezésekbe bocsátkozhatunk, minthogy a kérdőív nem kérdezett rá arra, hogy az egyes válaszadók mely típusú munkát vállalnak szívesen, és melyek végzésétől tartózkodnak a három vizsgált munkatípus közül.

2. táblázat: *A különböző tevékenységek rendszeressége*

	Fordítás	Utószerkesztés	Lektorálás
Rendszeres	86 (83,5%)	36 (34,9%)	44 (42,7%)
Átlagos	12 (11,7%)	29 (28,2%)	24 (23,3%)
Nem jellemző	5 (4,8%)	38 (36,9%)	35 (34%)

A fentiekben említett 23, oktatóként és gyakorló szakemberként tevékenykedő válaszadó esetében ugyancsak említésre méltó, hogy milyen gyakorisággal végzik a különböző tevékenységeket: a 3. táblázatban jól látható, hogy rendszeresen (napi vagy heti szinten, 78,3%) vagy átlagos gyakorisággal (havi szinten, 21,7%) fordítanak, egyikükről sem elmondható, hogy havi 1-2 alkalomnál ritkábban végeznének fordítási megbízásokat. Az utószerkesztés kevésbé jellemző vonás, és ugyanakkora arányban (34,8%, 8 kitöltő) végzik rendszeresen, mint a lektorálást, noha nem elmondható, hogy jellemzően ugyanazok végeznének rendszeresen utószerkesztést és lektorálást is: ezen nyolc kitöltő közül csupán háromról elmondható, hogy mindkét tevékenységet rendszeresen végzi.

Az adatokból kitűnik az is, hogy az oktatóként és gyakorló szakemberként tevékenykedő kitöltők körében kisebb arányban (34,8%) jellemző a rendszeres lektorálás, mint a teljes minta esetében (42,7%).

3. táblázat: *A különböző tevékenységek rendszeressége a 23 kitöltő vonatkozásában*

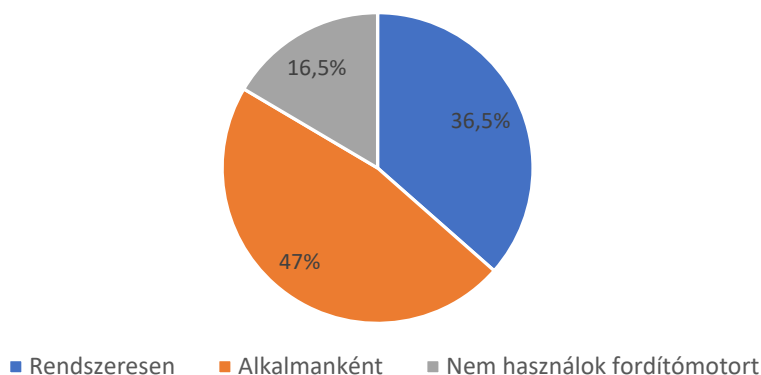
	Fordítás	Utószerkesztés	Lektorálás
Rendszeres	18 (78,3%)	8 (34,8%)	8 (34,8%)
Átlagos	5 (21,7%)	8 (34,8%)	5 (21,7%)
Nem jellemző	0	7 (30,4%)	10 (43,5%)

Összességében tehát elmondható, hogy az adataink alapján okkal feltételezhetjük, hogy a Magyarországon elérhető tolmács- és fordítóképzések gyakorlat-orientáltak. Amennyiben egyébként is hasonló arányban mondható el az oktatókról, hogy gyakorló szakemberként is tevékenykednek, ráadásul a 3. táblázatban közöltekhez hasonló rendszerességgel, úgy elmondható, hogy az oktatókra a gyakorlati tudás jellemző.

Említésre méltó adatok rajzolódnak ki a gépfordítás-használati szokásokat illetően is. Az első erre vonatkozó kérdéssel azt vizsgáltam, hogy milyen rendszerességgel használnak a válaszadók gépi fordítót a munkavégzésük során (2. ábra). A kérdőívet kitöltők 83,5%-a vallott arról, hogy valamilyen rendszerességgel használ fordítót: 36,5% rendszeresen használja, 47% alkalmanként. Csupán 16,5% adott a kérdésre nemleges választ. Az utószerkesztés és a gépi fordítás térnyerése ellenére a rendszeres felhasználók száma még mindig kisebb, mint a gépi fordítást alkalmanként igénybe vevőké.

Hasonló sorrend rajzolódott ki a Hunnect (2021) kutatásának azon kérdésére, hogy a kérdőívet kitöltők vettek-e már részt gépi fordítások utószerkesztésében: 28% rendszeresen, 41% alkalomadtán, 24% még nem, de nem zárkózik el és 7% még nem, de nem is szeretne; az ELIS (2023) felméréséből pedig az derül ki, hogy a gyakorló fordítók 28%-a használ fordítót.

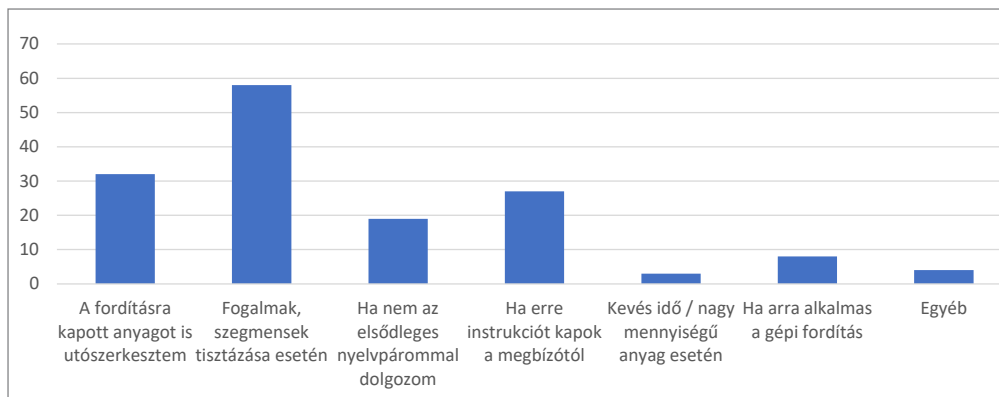
2. ábra: A gépi fordítómotor használatának gyakorisága

A gépfordítás-használatra vonatkozó kérdés, amellyel azt vizsgáltam, hogy a kérdőív kitöltői milyen esetekben használnak fordítót, többszörös választási lehetőséget engedett meg, így ennél a fenti 83,5%-ot kitevő 96 kitöltőre fejenként egynél több válasz jut, ám még így is feltűnő, hogy az erre a kérdésre válaszolók jelentős része (60,4%) arról vallott, hogy fogalmak, szegmensek tisztázására használja a fordítót, ami ezzel a legnépszerűbb felhasználási módnak minősül (lásd 3. ábra). A kitöltők legnagyobb arányban tehát arról vallottak, hogy a fordítómotor egyfajta tanácsadói funkciót lát el a munkavégzésük során, ami nem

igényel utószerkesztést. Fontos azonban megjegyeznünk, hogy némiképp torzíthatja a képet, hogy a válaszadók esetleg nem szívesen vallják be, ha a fordításra kapott anyagot is utószerkesztik. 34,3% jelölte ez utóbbi lehetőséget, ami egybeesik a Hunnect (2021) felmérésének eredményével, ahol a fordítók közel 30%-a vallotta, hogy abban az esetben is használ gépi fordítást, ha erre a megbízó (fordítóiroda vagy közvetlen ügyfél) nem utasítja.

3. ábra: Gépi fordítómotor-használati módok

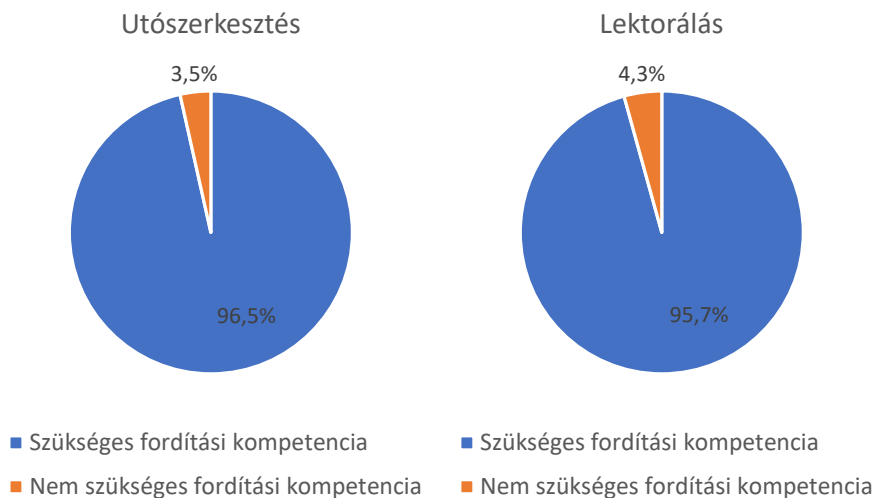
Azon 33 kitöltő közül, akik azt vallották, hogy a fordításra kapott anyagot is utószerkesztik, 23-an rendelkeznek fordító/tolmácsvégzettséggel, hárman nem, 7 kitöltőnek pedig folyamatban vannak a tanulmányai. Ez azt is jelenti, hogy az összes kitöltőre vetítve a végzettséggel rendelkezők 25%-a végez utószerkesztést olyankor is, ha fordításra kap anyagot. Ugyanakkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt, hogy bár a kérdőív anonim volt, a kitöltők esetleg nem szívesen jelölték be ezt a választ, mindazonáltal ez egyaránt igaz lehet mind a három csoportra.

A korcsoportok tekintetében az mondható el, hogy míg a 30 évnél fiatalabbak 23,8%-a használja fogalmak és szegmensek tisztázására a gépi fordítást, az 50 évnél idősebbek 22,2%-a, a 30–50 éves korosztálynak pedig a 31,6%-a, tehát utóbbiakra jellemző leginkább.

A kompetenciák viszonyát vizsgáló kérdések közül a 14. és a 15. kérdésre adott válaszok tekintetében ugyancsak nagy homogenitást tapasztalunk (4. ábra): elmondható, hogy a megkérdezettek túlnyomórészt úgy gondolják, hogy a sikeres utószerkesztéshez és a sikeres lektoráláshoz egyaránt szükséges fordítói kompetencia. A 115 válaszadóból csupán 4 fő (3,5%) szerint nincs szükség fordítói kompetenciára a sikeres utószerkesztéshez, és 5 válaszadó (4,3%) szerint mondható el ugyanez a lektorálás esetében. Érdekesség azonban – és ez már a két kérdésre adott nemleges válaszok eltérő számából is egyértelműen kiváglik –, hogy nem minden esetben elmondható, hogy aki szerint nincs szükség fordítási kompetenciára az egyik tevékenységhez, aszerint nincs szükség rá a másik tevékenységhez sem. Csupán 2 válaszadó volt, akik egységesen szükségtelennek gondolják ezen két

tevékenységhez a fordítási kompetencia meglétét, 5 kitöltő pedig vagy az egyik, vagy a másik tevékenység esetén nem gondolja szükségesnek; (az összesen 9 nemleges válasz 7 kitöltőhöz tartozik).

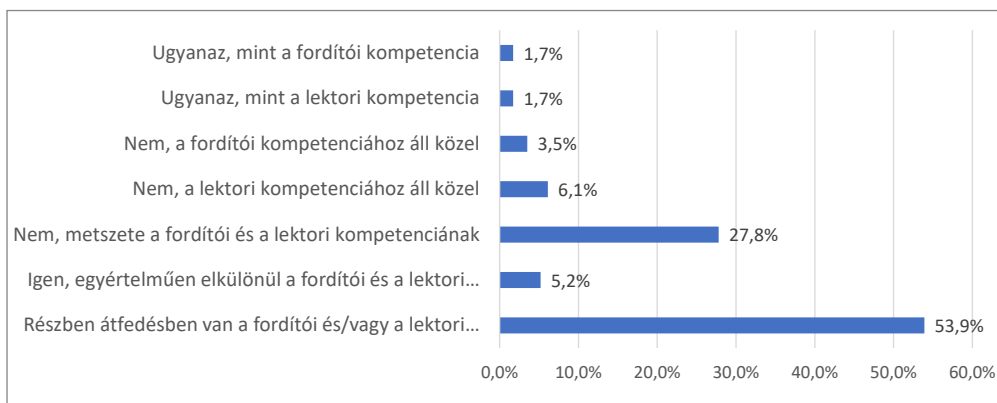
4. ábra: *A fordítási és az utószerkesztési kompetencia viszonya*

Az oktatóként is tevékenykedő szakemberek egységes képet mutatnak a kompetenciák viszonyáról alkotott vélemény vonatkozásában is, ami talán összefüggésben állhat azzal, hogy a megfelelő stratégiákat illetően folyamatos az egyeztetés a képzők és a képzőintézmények között (lásd Robin és Eszenyi 2022, Seidl-Pécs 2023): a lektorálásról teljes összhangban úgy vélik, hogy szükséges hozzá fordítói kompetencia, míg az utószerkesztéshez 95,7%-uk véli szükségesnek.

Arra a kérdésre, hogy beszélhetünk-e külön utószerkesztői kompetenciáról, a válaszadók 53,9%-os arányban válaszolták, hogy részben átfedésben van a fordítói és/vagy a lektori kompetenciával, de vannak önálló alkompetenciái is (a konkrét alkompetenciákról lásd lent) (ez utóbbi vonatkozásában lásd: EMT 2022, Nitzke et al. 2019), bár valamivel több mint egynegyedük (27,8%) gondolja úgy, hogy nincs önálló alkompetenciája, hanem a fordítói és a lektori kompetencia metszete (lásd 5. ábra). Noha arányaiban véve kevesen gondolják csak az egyik kompetenciához közel állónak vagy azzal azonosnak, többen látják a lektori kompetenciához (6,1%), mint a fordítói kompetenciához (3,5%) hasonlónak. Látható tehát, hogy akár a kutatók, a gyakorló szakemberek sem egységes álláspontot foglalnak e kérdésben.

5. ábra: A fordítói, a lektori és az utószerkesztői kompetencia viszonya

Arra a kérdésre, mit gondolnak utószerkesztés-specifikus alkompetenciának, meglehetősen változatos válaszokat adtak a kitöltők (lásd 6. ábra). Minthogy ezen kérdés megválaszolása nem volt kötelező, jelentősen kevesebb válasz érkezett, mint a teljes kérdőívre: a 39 válasz alapján a következők mondhatók el. Van a válaszok között többször felbukkanó elem – így például a helyesírás, a szerkesztés, vagy éppen a koherencia feletti örködés, amelyek aligha mondhatók utószerkesztés-specifikus kompetenciáknak, lévén hogy számos kutatás tartja ezeket számon a fordítási és/vagy a lektorálási kompetencia részeként (lásd pl. PACTE 2003, EMT 2022). Hasonló jellegű felvetésnek számít a szövegértés és a félrefordítások felismerése, hiszen joggal remélhetjük, hogy a fordító is rendelkezik szövegértési kompetenciával, illetve hogy az önlektorálás során felismeri a félrefordításokat – a hibavakságtól eltekintve. De ha ő nem, ugyanez a kompetens lektorról mindenképp elmondható, így ezeket sem nevezhetjük valóban csak az utószerkesztésre jellemző alkompetenciának.

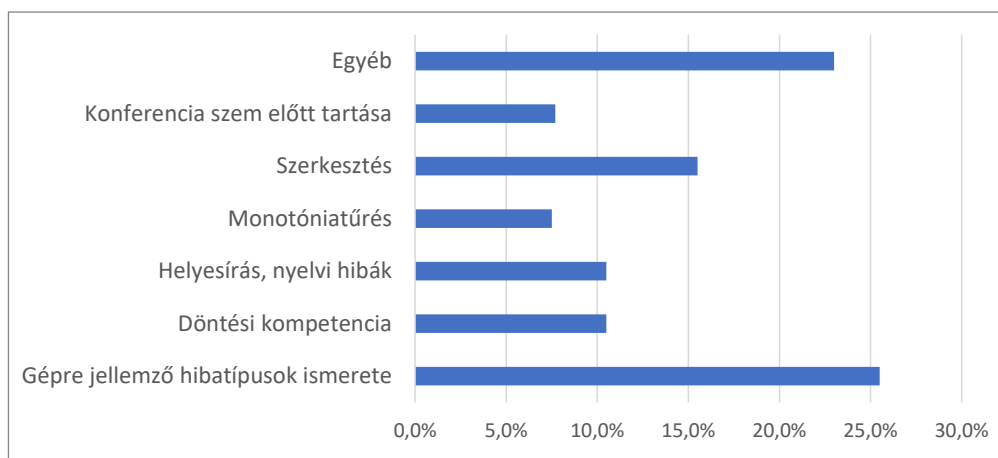
Ugyancsak több ízben megjelenik a válaszok között a monotoniatűrés és a gépi fordításra jellemző hibatípusok ismerete. Előbbi részben a gépi fordításra alkalmas szövegek szükségszerű velejárója, hiszen köztudott (lásd pl. Nitzke et al. 2019), hogy a nagyobb változatossággal kecsegtető marketingszövegek kevésbé alkalmasak utószerkesztésre, mint például a grammatikai és stílusbeli egyszerűségük miatt kevésbé változatos műszaki szövegek, noha az sem kizárható, hogy az erre utaló válaszok (legalábbis) részben a feladat monotonitására utalnak. Ez utóbbi értelmezésben ez a válasz is a fenti kategóriába sorolható, minthogy bizonyos szintű monotoniatűrést a fordítás és a lektorálás is szükségessé tehet. Az utóbbi felvetés – a gépi fordításra jellemző hibatípusok ismerete – pedig továbbgondolásra érdemes, mert mint Teixeira (2020) is megjegyzi a fordítómemóriákkal kapcsolatban, előfordul, hogy a fordító különböző, felhasználónév alapján beazonosítható fordítók találataiból dolgozik, és ilyenkor idővel megszokja, melyik fordítóra milyen típusú hibák jellemzőek, ami arra utalhat, hogy a fordítónak, a lektornak és/vagy

az utószerkesztő kompetenciáinak fontos eleme ez, amelyet nevezhetünk *hibaelvárás kompetenciának*.

Már csak azért is lehet meghatározó kompetenciája ez az utószerkesztőnek (vagy inkább a nyelvi szakembernek), mert szorosan összefügg egy másik kompetenciával, a döntéshozatali kompetenciával, amely azonban már Robin (2015) lektorálási kompetenciamodelljének is része, így utószerkesztés-specifikus kompetenciának ez sem tekinthető. Bár megjegyzendő, hogy a gépi fordításokra jutó fokozott időhiány miatt utószerkesztés esetén valamelyest másképp érvényesül a döntéshozatali kompetencia. A gyors döntések meghozásának fontosságára mint a gépi fordítás szempontjából fontos tényezőre do Carmo és Moorkens (2020) is figyelmeztet, és figyelembe véve az utószerkesztési megbízásokra gyakorta jellemző szűk időkeretet, valóban jogosnak tűnik az a felvetés, hogy a sikeres utószerkesztő gyorsan tud dönteni arról, hogy felhasználja-e a gép által kínált fordítást vagy annak egy részét avagy fordítási kompetenciáját mozgósítva újrafordítja a szegmenst.

Több válasz utal továbbá egyfajta alkalmazkodóképességre, rugalmasságra, amely az utószerkesztőre jellemző. Erről ugyancsak elmondható, hogy egyaránt jellemző a fordítóra és a lektorra is, ám annyiban eltérhet, hogy az utószerkesztőnek más okból vagy más szempontból kell alkalmazkodnia, így például el kell fogadnia, ha az ügyfél *részleges* utószerkesztést kér. Nehéz azonban a lelkiismeretes szakember dolga olyankor, amikor alkalmazkodnia kell az ügyfél idő- és/vagy pénzbeli keretekre hivatkozva felvetett kéréséhez, hogy csak a legszükségesebb hibákat javítsa.

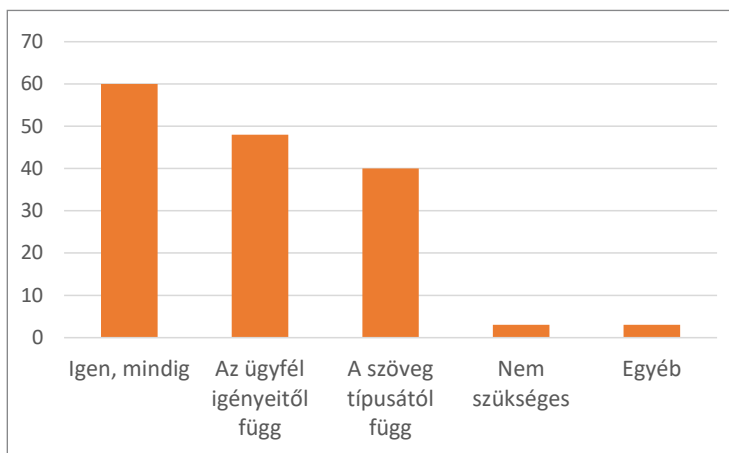
6. ábra: Az utószerkesztés-specifikus alkompetencia

Összességében elmondható tehát, hogy a fordítóiparban többségében gyakorló szakemberként részt vevő válaszadók sincsenek egységes véleménnyel az utószerkesztés-specifikus alkompetenciá(ka)t illetően, ami további kutatásokat tesz indokoltá e kérdésben.

A 18. többszörös válaszadási lehetőséget biztosító kérdés tekintetében (*Ön szerint szükséges a gépi fordítás utószerkesztését lektorálni?*) az látszik, hogy a kitöltők több mint fele (52,2%) szerint mindig szükséges lektorálni az utószerkesztett gépi fordítást, és elenyésző azon válaszadók száma, akik szerint nem szükséges (lásd 7. ábra). Ketten az *egyéb* opció mellett döntöttek. Egyikük szerint a kérdés attól is függ, „ki végzi az utószerkesztést, mennyire jártas a témában”, ami az OECD lektorálási gyakorlatára (Mohácsi-Gorove 2014) emlékeztet, ahol a lektorálás szükségességét a fordító kompetenciájához kötik: a szövegeket fontossági szint alapján három, a fordítókat pedig kompetencia alapján négy csoportra osztják, így ha például megbízható fordító alacsony jelentőségű szöveget fordít, egyáltalán nem lektorálják. A másik, *egyéb* opciót jelölő kitöltő szerint „a fordító általános minőségének és a költségvetésnek a hányadosától is függ”. Tehát itt ugyanúgy megjelenik a fordító mint szempont. Ezek alapján elmondható, hogy a felmérés résztvevői a fordítási folyamatban külön szerepkörnek tekintik az utószerkesztőt, akárcsak Szlávik (2022), ami azt is jelenti, hogy egyetértés van e tekintetben a szakemberek véleménye, egyes kutatók eredményei (do Carmo és Moorkens 2020) és a fordítóirodák tapasztalata között, hiszen utóbbiak arról számolnak be, hogy ügyfeleik jellemzően minőségérzékenyek, és igénylik a lektorálást az utószerkesztett szövegek esetén is (Robin és Eszenyi 2022, Fischer és Szabó 2023).

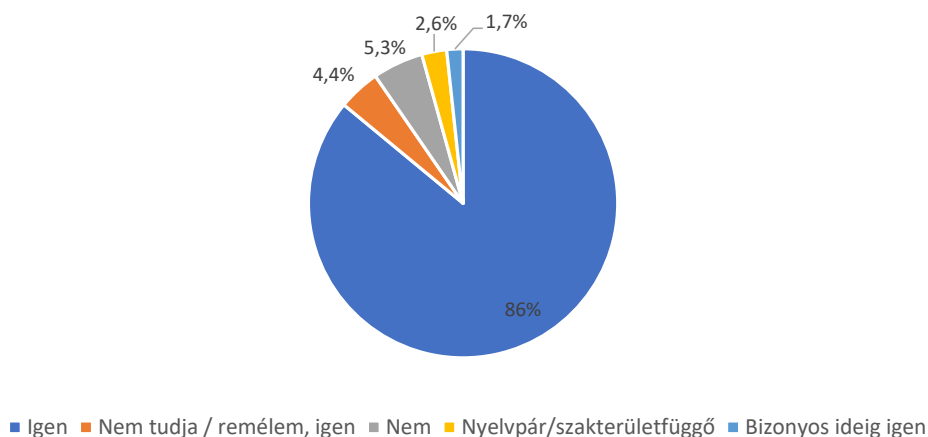
7. ábra: Az utószerkesztett szöveg és a lektorálás

Nagyjából egységes képet mutat az összes kitöltő aránya a fordítás jövőjét illetően (lásd 8. ábra): 86% véli úgy, hogy a jövőben is szükség lesz fordítóra, és nem veszi át teljesen a fordítás helyét a gépi fordítás; 5,3% úgy gondolja, hogy a jövőben nem lesz szükség fordítóra; 1,7% úgy véli, idő kérdése, hogy a gép leváltsa a humán fordítót; 2,6% pedig úgy nyilatkozott, hogy szerinte nyelvpár/szakterületfüggő, tehát egyes nyelvpárok vagy szakterületek esetén jobban kell ettől tartani, mint mások esetében, és 4,4% nem tudja, mire számíthat vagy reméli, hogy a jövőben

is szükség lesz rá mint fordítóra. Ketten közülük a kérdőív végén, egyéb megjegyzésként jelezték aggodalmukat, mégpedig a következőképpen fogalmazva: „Nem igazán tudom, hogy viszonyuljak a gépi fordításhoz. Sajnos muszáj használnom, de úgy érzem, ellustulok és eltompulok mellette, tehát rontja a fordítói készségeimet, és unalmasabbá is teszi a munkát. De meg kell tanulni együtt élni vele”; és „Szeretném remélni, hogy szükség lesz a jövőben is a munkánkra. A tolmácsolásban nem tudom elképzelni, hogy csak a »robotokra« hagyatkozzanak az ügyfelek.”

8. ábra: *Jövőkép*

Az oktatók akárcsak egyéb kérdésekben, ebben is egységes véleményt alkotnak: 82,6%-uk úgy véli, szükség lesz a jövőben is fordítókra, 8,7% szerint nem lesz rájuk szükség, másik 8,7% szerint pedig a nyelvpártól vagy a szakterülettől függ.

4. Összefoglalás

Kutatásomban azt vizsgáltam, hogyan vélekednek a fordítóipari szereplők a fordítási, az utószerkesztési és a lektorálási kompetencia viszonyáról és a gépi fordítás helyzetéről. A tanulmány rávilágít arra, hogy a szakmai közönség túlnyomórészt úgy gondolja, hogy a sikeres utószerkesztéshez és a sikeres lektoráláshoz egyaránt szükséges fordítói kompetencia, valamint, hogy az utószerkesztett szöveget lektorálni is szükséges – amely tekintetben egyes kutatókkal (pl. Robin et al. 2023, Eszenyi és Robin 2023) és a megrendelők jelentős részével azonos álláspontot foglalnak (Robin és Eszenyi 2022). A szakmai közönség nagyobb része úgy véli, hogy az utószerkesztési kompetencia részben átfedésben van a fordítói és/vagy a lektori kompetenciával, de vannak önálló alkompetenciái is. Bebizonyosodott azonban, hogy a gyakorló szakemberek sem tudják egyértelműen meghatározni az utószerkesztésre jellemző sajátos alkompetencia(/ák) mibenlétét. Többször felbuk-

kanó elemként jelent meg a válaszok között a gépi fordításra jellemző hibatípusok ismerete, amely felvetést továbbgondolva, egyfajta hibaelvárási kompetenciát feltételezhetünk. Hasonlót fogalmaz meg Teixeira (2020) is, amikor a fordítómemóriákkal kapcsolatban megjegyzi, hogy a fordítóban, ahogy a felhasználónév alapján beazonosítja az egyes találatok forrását, idővel kialakul egy kép, hogy mely fordítóra milyen típushibák jellemzőek.

Másik, említésre érdemes lehetséges utószerkesztés-specifikus alkompetenciaként jelent meg a döntéshozatali kompetencia (lásd Robin 2015), amely a fokozott időhiány miatt (do Carmo és Moorkens 2020) másképp jelenik meg az utószerkesztés esetében, mint lektorálás során.

A megkérdezett nyelvi szakemberek túlnyomó része használ fordítómotort, amelynek legjellemzőbb felhasználási módja a fogalmak, szegmensek tisztázása, bár szem előtt kell tartanunk, hogy a képet torzíthatja, hogy a válaszadók esetleg nem szívesen vallják be, ha a fordításra kapott anyagot is utószerkesztik. 34,3% így is bevallottan eszerint jár el, amely adat egybecseng a Hunnect (2021) eredményeivel, ahol a fordítók közel 30%-a vallotta, hogy abban az esetben is használ gépi fordítást, ha erre a megbízó nem utasítja. Megerősítést nyertek tehát a hasonló kutatások (pl. Hunnect 2021) eredményei a fordítómotort a fordítási megbízások teljesítésére használó fordítók arányát illetően. Mindennek fényében érthető, ha fordítóként egyre többször találjuk magunkat szembe olyan szerződéssel, amely a gépi fordítás használatára is kitér, hiszen ez a gyakorlat etikai kérdéseket vet fel.

Kutatásom rávilágít továbbá arra, hogy a hazai szakemberek pozitívak a jövőt illetően – már ami a fordítói szerepkör megmaradását illeti (vö. Eszenyi, Bednárová és Robin 2023). (Az ELIS (2023), a többek között a szabadúszó fordítók jövőképét vizsgáló felmérése nemzetközi szinten bár, de átfogóbb képet fest e tekintetben.)

A tanulmány rávilágít mindemellett arra is, hogy a fordító- és tolmácsképző intézmények joggal hirdetik képzéseiket gyakorlatorientáltak olyan értelemben, hogy a fordítás/tolmácsolás oktatásával foglalkozó szakemberek gyakorló szakemberként is tevékenyen részt vesznek a fordítóiparban.

Bár a kutatás sok szempontból beszédes pillanatképet mutat a vizsgált kérdéseket illetően, a gyors technológiai változások révén idővel elavulhat. Érdekes lenne továbbá a nemzetközi gyakorló szakmai közönség véleményét megismerni a kompetenciák viszonyát illetően, így a kutatás nemzetközi színtérre való bővítése újabb perspektívát mutat.

Megemlítendő még a fentiek mellett, hogy bár az utószerkesztés egyre nagyobb teret nyer a fordítástudományban, oktatása a magyarországi fordításoktatásban gyerekcipőben jár (Szlávik 2023). Mindazonáltal láthatóan megkezdődött e téren a szakmai diskurzus: a BME 2022 októberében szervezett Őszi Konferenciájának (Translating Europe Workshop) Tanár–tanár találkozóján, amelyen a magyarországi fordító- és tolmácsképző intézmények csaknem mindegyike képviselte magát, a résztvevők ajánlásokat fogalmaztak meg az utószerkesztés oktatására vonatkozóan (Robin és Eszenyi 2022; Fischer és Szabó 2023). Az oktatás tényleges lebonyolításában valamivel kézzelfoghatóbb segítséget nyújt a MA-

NYE Fordítástudományi Szakosztálya által 2023 januárjában, *Utószerkesztés a gyakorlatban és a képzésben* címmel szervezett kétrészes workshop bővített, írásbeli összefoglalása (Kóbor 2023, Szlávik 2023): Kóbor a kompetenciafejlesztési célú gépi fordítási gyakorlatokról értekezik, Szlávik pedig az oktatásszervezésre és a tananyag összeállítására vonatkozó konkrét ötletek megfogalmazásával szándékozik megkönnyíteni a jövő utószerkesztés-oktatóinak munkáját. Mindenesetre – az egyébként az utószerkesztés alapjául szolgáló gépfordító-motorokra is jellemző – gyors fejlődés eredményeként ma már több erőforrás áll rendelkezésre egy utószerkesztési kurzus kialakításához, mint akár csak pár éve.

Irodalom

- Brunette, L., Gagnon, C., Hine, J. 2005. The GREVIS project: revise or court calamity. *Across Languages and Cultures* Vol. 6. No. 1. 29–45.
- do Carmo, F., Moorkens, J. 2020. Differentiating Editing, Post-editing and Revision. In: Koponen et al. (eds) 2021. *Translation Revision and Post-Editing*. London & New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003096962-4>
- Eszenyi R. 2022. Kérdőívek és interjúk a fordítás és a tolmácsolás kutatásában. In: Klaudy K., Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) *Bevezetés a fordítás és a tolmácsolás kutatómódszertanába I. Általános rész*. Budapest: ELTE FTT–MANYE Fordítástudományi Szakosztály. 77–91. DOI: <https://doi.org/10.21862/kutmodszertan1/5>
- Eszenyi, R., Bednárová Gibová, K., Robin, E. 2023. Artificial intelligence, machine translation & cyborg translators: a clash of utopian and dystopian visions. *Orbis Linguarum* Vol. 21. No. 2. 102–113. DOI: <https://doi.org/10.37708/ezs.swu.bg.v21i2.13>
- Eszenyi R., Robin E. 2023. *Kognitív és művelési erőfeszítések az utószerkesztésben – uniós fordítók az NMT szerepéről*. Elhangzott: III. MANYE Fordítástudományi Kutatások Konferencia. (online konferencia) Budapest: MANYE Fordítástudományi Szakosztály. (2023. május 19.)
- Fischer M., Szabó Cs. 2023. Machine translation and post-editing competence: Theory, practice and training. BME Autumn Conference, #Translating Europe Workshop, University of Technology and Economics (BME). Conference report. *Across Languages and Cultures* Vol. 24. Issue 1. 145–149. <https://doi.org/10.1556/084.2023.00512>
- Göppferich, S. 2009. Towards a model of translation competence and its acquisition – the longitudinal study TransComp. *Copenhagen studies in language* 37. 11–37.
- Hansen, G. 2008. The speck in your brother's eye – the beam in your own. Quality management in translation and revision. In: G. Hansen, A. Chesterman és H. Gerzymisch-Arbogast (eds) *Efforts and Models in Interpreting and Translation Research*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 255–280. <https://doi.org/10.1075/btl.80.19han>
- Horváth P. I. 2009. *A lektori kompetencia. Doktori értekezés*. Budapest: ELTE BTK.
- Kóbor M. 2023. Gépi fordítás (nem csak) a fordítóképzésekben. Módszertani adalék a tudatos MT-használat oktatásához. *Modern Nyelvoktatás* 29. évf. 1–2. szám. 7–23. <https://doi.org/10.51139/monye.2023.1-2.7.23>
- Lesznyák M. 2019. Hungarian translators' perceptions of Neural Machine Translation in the European Commission. In: *Proceedings of MT Summit XVII*. Vol. 2. 16–22.

- Mohácsi-Gorove A. 2014. *A minőség fogalma a fordítástudományban és a lektorálás mint minőségbiztosítási garancia*. Doktori értekezés. Budapest: ELTE BTK.
- Nitzke, J. 2023. *Risks and decisions in the post-editing process*. Elhangzott: TransELTE 2023. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem. (2023. március 22–24.)
- Nitzke, J., Hansen-Schirra, S., Canfora, C. 2019. Risk management and post-editing competence. *The Journal of Specialised Translation* Vol. 31. 239–259.
- PACTE. 2003. Building a Translation Competence Model. In: Alves, F. (ed.) *Triangulating Translation: Perspectives in Process Oriented Research*. Amsterdam: John Benjamins. 43–66. <https://doi.org/10.1075/btl.45>
- Pym, A., Grin, F., Sfreddo, C., Chan, A. L. J. 2012. *The Status of the Translation Profession in the European Union*. Luxembourg: European Commission.
- Robert, I. S., Remael, A., Ureel, J. J. J. 2017. Towards a model of translation revision competence. *The Interpreter and Translator Trainer* Vol. 11. No. 1. 1–19. <https://doi.org/10.1080/1750399X.2016.1198183>
- Robert, I., Ureel, J. J. J., Schrijver, I. 2022. Translation, translation revision and post-editing competence models: Where are we now? In: Massey, G., Huertas-Barros, E., Katan, D. (eds) *The Human Translator in the 2020s*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003223344>
- Robin E. 2015. A fordító mint lektor. In: Horváth I. (szerk.) *A modern fordító és tolmács*. Budapest: Eötvös Kiadó. 35–45.
- Robin E. 2017. A lektorálás oktatásának kérdései a szakfordítóképzésben. In: Kóbor M., Csikai Zs. (szerk.) *Iránytű az egyetemi fordítóképzéshez. A kompetenciafejlesztés új fókuszai*. Pécs: Kontraszt. 89–106.
- Robin E. 2018. *Fordítási univerzálék és lektorálás*. Fordítástudományi értekezések III. Budapest: Eötvös Kiadó.
- Robin E., Eszenyi R. 2022. BME TFK Őszi Konferencia. Translating Europe Workshop (Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Idegen Nyelvi Központ, 2022. szeptember 30.) *Fordítástudomány* 24. évf. 2. szám. 184–191. <https://doi.org/10.35924/fordtud.24.2.10>
- Robin E., Eszenyi R., Kóbor M., Seidl-Péché O. 2023. *Human in the Translation Loop: az ELTE FTT és a DGT kutatási projektje*. Elhangzott: TransELTE 2023. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem. (2023. március 22–24.)
- Seidl-Péché, O. 2023. Tiltjuk, tűrjük vagy támogatjuk? Gépi fordítás a fordítóképzésben: Beszámoló a szakfordító szakmai napról (Budapest, 2023. február 16.). *Modern Nyelvoktatás* 29. évf. 1–2. szám, 210–211.
- Szlávik Sz. 2022. A gépi fordításhoz kötődő alapvető terminusok, definíciók és a közöttük lévő ellentmondások. *Fordítástudomány* 24. évf. 1. szám. 87–103. <https://doi.org/10.35924/fordtud.24.1.6>
- Szlávik Sz. 2023. Az utószerkesztési kompetencia (PE) fejlesztésének lehetőségei. *Modern Nyelvoktatás* 29. évf. 1–2. szám. 35–48. <https://doi.org/10.51139/monye.2023.1-2.35.48>
- Teixeira, C. 2020. Revising computer-mediated translations. In: Mossop, B., Hing, J., Teixeira, C. (eds) *Revising and Editing for Translators. Fourth Edition*. Oxon & New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315158990>
- Yang, Z. Gy. 2018. A gépi fordítás és a neurális gépi fordítás. *Modern nyelvoktatás* 24. évf. 2-3. 129–139.

Internetes hivatkozások

- 7/1986. (VI. 26.) MM rendelet a szakfordító és tolmácsolás megszerzésének feltételeiről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98600024.mt>
- ELIS Research. 2023. European Language Industry Survey 2023. Trends, expectations and concerns of the European language industry. <https://elis-survey.org/wp-content/uploads/2023/03/ELIS-2023-report.pdf>
- EMT Expert Group. 2022. Competence Framework. https://commission.europa.eu/news/updated-version-emt-competence-framework-now-available-2022-10-21_en
- EN 15038:2006 *Translation services – service requirements*.
- Hunnect. 2021. A Hunnect 2021-es felmérése a gépi fordítás elfogadottságáról és trendjeiről a szakfordítók körében – összefoglaló. <https://hunnect.com/wp-content/uploads/2021/12/Hunnect-Felmeres-a-gepi-forditasrol-2021.pdf> (legutóbb megtekintve: 2023. április 4.)
- ISO 18587:2017 *Translation Services – Post-editing of machine translation output – Requirements*.

FÜGGELÉK

A fordítói, a lektori és az utószerkesztői kompetencia a fordítóiparban

Kedves résztvevő!

Az ELTE Fordítástudományi Doktori Programjának másodéves hallgatója vagyok. Az alábbi kérdőívvel azt szeretném feltárni, hogy a fordítóipari szereplők hogyan vélekednek a fordítói, az utószerkesztői és a lektori kompetencia viszonyáról. A kérdőív kitöltése önkéntes és anonim módon zajlik; körülbelül 15 percet vesz igénybe. A kitöltéssel hozzájárul megadott adatainak a kezeléséhez.

Köszönöm, hogy időt szán kérdőívem kitöltésére!

Sulyok Kamilla
PhD-hallgató

1. Kérjük, adja meg a korát!
☐
2. Kérjük, adja meg a nemét!
☐
3. Rendelkezik Ön fordítói végzettséggel?
☐ Igen
☐ Nem
☐ Tanulmányok folyamatban

-
4. Ön gyakorló fordítóipari szakember (tolmács, fordító, utószerkesztő, lektor, korrektor)?
 - ☐ Igen
 - ☐ Nem
 5. Ön egyéb fordítóipari szakember (pl. projektmenedzser, vendormenedzser, DTP-s)?
 - ☐ Igen
 - ☐ Nem
 6. Foglalkozik fordítás és/vagy tolmácsolás oktatásával?
 - ☐ Igen
 - ☐ Nem
 7. Foglalkozik fordítás és/vagy tolmácsolás kutatásával?
 - ☐ Igen
 - ☐ Nem
 8. Ha az előző kérdésre igennel felelt, kérjük, adja meg a kutatási témáját!
 - ☐
 9. Milyen gyakorisággal végez fordítást?
 - ☐ Rendszeresen, (szinte) napi szinten
 - ☐ Heti 1-2 alkalommal
 - ☐ Havi 1-2 alkalommal
 - ☐ Évi 1-2 alkalommal
 - ☐ Nem végzek fordítást
 10. Milyen gyakorisággal végzi gépi fordítás utószerkesztését?
 - ☐ Rendszeresen, (szinte) napi szinten
 - ☐ Heti 1-2 alkalommal
 - ☐ Havi 1-2 alkalommal
 - ☐ Évi 1-2 alkalommal
 - ☐ Nem foglalkozom gépi fordítás utószerkesztésével

11. Milyen gyakorisággal végez lektorálást?
- ☐ Rendszeresen, (szinte) napi szinten
 - ☐ Heti 1-2 alkalommal
 - ☐ Havi 1-2 alkalommal
 - ☐ Évi 1-2 alkalommal
 - ☐ Nem végzek lektorálást
12. Szokott gépi fordítót használni a munkája során?
- ☐ Igen, rendszeresen
 - ☐ Igen, alkalmanként
 - ☐ Nem használok fordítót
13. Milyen esetekben használ fordítót?
- ☐ Ha a C nyelvemre vagy nyelvemről dolgozom.
 - ☐ Ha fogalmakat, szegmenseket szeretnék tisztázni, értelmezni, segédeszközként bevetem.
 - ☐ Ha fordításra kapok anyagot, azt is fordítótörbe teszem, majd szerkesztem.
 - ☐ Ha erre instrukciót kapok a megbízótól.
 - ☐ Egyéb:
14. Ön szerint szükség van fordítói kompetenciára a sikeres utószerkesztéshez?
- ☐ Igen
 - ☐ Nem
15. Ön szerint szükség van fordítói kompetenciára a sikeres lektoráláshoz?
- ☐ Igen
 - ☐ Nem
16. Ön szerint beszélhetünk külön utószerkesztői kompetenciáról?
- ☐ Igen, egyértelműen elkülönül a fordítói és a lektori kompetenciától
 - ☐ Részben átfedésben van a fordítói és/vagy a lektori kompetenciával, de vannak önálló alkompetenciái is
 - ☐ Nem, metszete a fordítói és a lektori kompetenciának
 - ☐ Nem, a lektori kompetenciához áll közel

- Nem, a fordítói kompetenciához áll közel
 - Ugyanaz, mint a lektori kompetencia
 - Ugyanaz, mint a fordítói kompetencia
17. Ha Ön szerint az utószerkesztői kompetencia valamilyen mértékben eltér a fordítói és/vagy a lektori kompetenciától, akkor mit tartana utószerkesztés-specifikus kompetenciának?
-
18. Ön szerint szükséges a gépi fordítás utószerkesztését lektorálni?
- Igen, mindig
 - Az ügyfél igényeitől függ
 - A szöveg típusától függ
 - Nem szükséges
 - Egyéb:
19. Ön szerint a jövőben szükség lesz fordítókra (vagy csak utószerkesztőkre)?
- Igen, mert a gépi fordítás nem fogja teljesen átvenni a fordítás helyét
 - Nem lesz rá szükség, teljesen átveszi a fordítás helyét a gépi fordítás
 - Egyéb:

Köszönjük a kitöltést!

Amennyiben van egyéb megjegyzése, hozzáfűznivalója, itt oszthatja meg!

-